

רעיונות מקוריים לדרשות שבועיות לשלוחים

יצא לאור בתאריך:
ב' מנחם אב תשע"א

פרשה:
פרשת דברים

כותרת:
בית כנסת 'החורבה'

פרוייקט בחסות "משרד השלוחים"

הדברים על אחריות הכותב בלבד

פרשת דברים

בית כנסת 'החורבה'

בשנה שעברה התקיימה בעיר העתיקה בירושלים חנוכת בית כנסת מיוחד. הסיפור הזה התפרסם בכלי התקשורת בכל העולם ואפילו נשיא ארצות הברית התייחס לכך. שמו של בית הכנסת הוא "החורבה", ומאחורי השם הזה מסתתר סיפור מעניין במיוחד שתחילתו לפני יותר מ-300 שנה.

בשנת 1700 יצא מרוסיה יהודי בשם רבי יהודה החסיד שעמד בראש קבוצה של כ-500 איש שעלו להתיישב בארץ ישראל. עליה לארץ ישראל בסדר גודל כזה לא היתה במשך מאות השנים שקודם לכן. הקבוצה הגדולה הזאת התיישבה בירושלים העתיקה. באותה תקופה היתה שם בעיקר קהילה ספרדית ובבת אחת - עם בואם - האוכלוסיה היהודית בעיר הכפילה את עצמה. תוך ימים ספורים הם רכשו שטח אדמה וקיבלו רשיון לבנות שם בית כנסת, ובתים למשפחותיהם.

לשם כך היה צורך בכסף רב, ובפרט שבאותם ימים הכל התקדם רק באמצעות תשלומי שוחד, ולכן הם לוו מהערביים המקומיים סכומי כסף גדולים בריבית גבוהה.

תקופה קצרה לאחר התיישבותם בעיר העתיקה, המנהיג רבי יהודה החסיד נפטר, כשהוא בגיל 41 בלבד. פטירתו גרמה לפירוקה של הקבוצה כולה, חלק מהאנשים חזרו לחו"ל וחלקם עברו לערים אחרות בארץ ישראל, ואילו אותם אנשים שנותרו בעיר העתיקה התמודדו עם מצב פיננסי הולך ומחמיר.

הם שלחו אחד מבני החבורה בתור שד"ר שיאסוף כספים עבורם בחו"ל. בינתיים חלפו להם עשרים שנה ובסופו של דבר הערבים איבדו את סבלנותם. בשנת 1721 הם העלו את בית הכנסת באש עם ספרי התורה שבו, הטליתות, ספרי הקודש וכל החפצים, הכל נשרף בלהבות האש.

פרט לכך, הם גרשו את כל היהודים האשכנזים מהעיר, לקחו את הבתים שלהם ואת כל רכושם בתור "תשלום חלקי" של ההלוואה, וכן חוקקו חוק שעד תשלום החוב במלואו אסור לשום יהודי אשכנזי להתגורר בעיר העתיקה. יהודי אשכנזי שיתפס גר בעיר העתיקה יקבל עונש מוות. בית הכנסת הזה זכה אפוא לשם "חורבת רבי יהודה החסיד", ובפי כל הוא נקרא בקיצור: "החורבה". במשך יותר ממאה שנה לא העז שום יהודי אשכנזי להתגורר בעיר העתיקה.

בשנת 1810 לערך היתה עליה נוספת מרוסיה של קבוצת ה"פרושים". גם הם רצו להתיישב בעיר העתיקה, אבל בלית ברירה הם נאלצו להתיישב בצפת. אחדים מהם החלו להתגנב אט אט לעיר העתיקה תוך שהם מחופשים ליהודים ספרדים, וכך נוספו עוד ועוד עד שהיה קשה להסתיר את זהותם. הם שלחו משלחת לטורקיה - לממשלה ששלטה אז בארץ ישראל - ואכן לאחר מאמצים מרובים החליטה הממשלה לבטל סוף סוף את החוק, והתירה ליהודים אשכנזים לחזור ולהתגורר בעיר.

בשלב הזה הם תכננו לבנות מחדש את החורבה ולהקים מחדש את בית הכנסת. ואכן הם החליטו לבנות בנין גבוה ומפואר שישמש כבית כנסת.

החוק אצל הערבים היה שאסור שאף בנין בסביבה יהיה גבוה יותר מהמסגד שלהם. מסופר שהיהודים רצו מאד שגם בית הכנסת יהיה גבוה. לילה אחד כל הקהילה היהודית המקומית התגייסה ובתוך לילה אחד בנו את הכיפה הגבוהה שהיתה בתקרת בית הכנסת (עוד לפני שהספיקו לבנות את רוב השלד של בית הכנסת עצמו). מאחר שזה כבר היה "לאחר מעשה" הערבים ויתרו ובית הכנסת נשאר על כנו למרות גובהו.

בשנת 1865 התקיימה חנוכת בית הכנסת "החורבה" בפעם השנייה. בית הכנסת הזה הפך למקום מרכזי בחיים היהודים התוססים שהתקיימו בארץ ישראל בכלל ובירושלים בפרט. כל האסיפות החשובות נערכו שם, כל הרבנים הגדולים ביותר ביקרו ונאמו שם. בבית הכנסת הזה הוכתר הרב הראשי לישראל הראשון לציון וכו'. וכך נמשך הדבר במשך שמונים שנה.

בשנת 1948 פרצה מלחמת השחרור. יום אחד לפני שהירדנים גרשו את כל היהודים מהעיר העתיקה - הם פוצצו את בית הכנסת והחריבו אותו כנקמה ונצחון על היהודים. וכך בית הכנסת הזה נחרב בפעם השנייה.

כאשר העיר העתיקה חזרה לידיים יהודיות, בשנת 1967, נכנסו ומצאו את החורבות של בית הכנסת. משום מה הממשלה בישראל החליטה בזמנו שלא לחזור ולבנות את בית הכנסת, ובמקום זה בנו קשת גדולה מאבן ליד שרידי בית הכנסת כזכרון ל"חורבת רבי יהודה החסיד".

לפני כעשור שנים החליטה הממשלה לבנות ולשחזר בפעם השלישית את בית הכנסת "החורבה". מכיון שתוכניות הבניה כבר לא היו בנמצא, נוצר הצורך לשחזר את המקום על פי התמונות העתיקות. העבודה הזאת נמשכה במשך שבע-שמונה שנים. הבנאים שילבו ומיזגו שרידים וחלקים מבית הכנסת הישן יחד עם הבנין החדש, וכך אפשר לראות בנין ישן וחדש כאחד.

בשעה שבנו את בית הכנסת גילו מתחת למקום ארון הקודש מצבור של נשק שהחביאו אנשי האצ"ל לפני מלחמת השחרור. לפועל בזמן המלחמה לא השתמשו בנשק הזה משום שלא היתה דרך להודיע ליהודים הנצורים על המחבוא הזה.

בשנה שעברה חגגו את חנוכת הבית של "החורבה" שנבנתה בפעם השלישית. הפלסטינים התנגדו לכך, בטענה שזה צעד אחד לפני בניית בית המקדש על הר הבית...

כל בית כנסת מסמל בעצם את בית המקדש. כשהנביא יחזקאל מדבר על הגלות הוא מצטט את הבטחתו של הקב"ה שלא יעזבם "ואהיה להם מקדש מעט" (יחזקאל יא, טז). ודרשו חכמים "מקדש מעט" - אלו בתי הכנסת שהקב"ה שוכן בתוכם ומקשיב לתפילתם.

לכן גם מבנה בית הכנסת דומה ומזכיר את צורת בית המקדש. כשם שבבית המקדש עמד ארון הברית בקודש הקודשים שבו שכנו הלוחות, כך גם בחזית בית הכנסת עומד ארון הקודש שבו מונחים ספרי התורה. וכשם שבבית המקדש היתה פרוכת המבדילה בין הקודש ובין קודש הקודשים כך גם בבית הכנסת מקפידים שתהיה פרוכת על ארון הקודש. בבית המקדש עמד המזבח במרכז ההיכל וגם בבית הכנסת שלנו ה'בימה' - השולחן שעליו קוראים בתורה עומד במרכז בית הכנסת ועולים אליו במדרגות כשם שהיו עולים בכבש למזבח.

בבית המקדש המנורה היתה ניצבת בצד דרום, וכך גם בחג החנוכה כאשר מדליקים את המנורה בבית הכנסת מציבים אותה בצד דרום. בבתי כנסת רבים עומד שולחן שמסביבו יושבים לשיעור תורה, ואפילו אוכלים קצת הערינג ושותים לחיים. את השולחן הזה מעמידים בצד צפון, כי גם בבית המקדש השולחן שעליו היו מניחים את לחם הפנים - עמד בצד צפון.

והעולה על כולנה: בהרבה בתי כנסת עזרת הנשים היא למעלה כעין יציע שעליו עומדות הנשים. הרעיון הזה שאוב גם הוא מבית המקדש. המשנה מספרת שבימי בית שני כשכל העם הגיעו לחגוג את שמחת בית השואבה בחג הסוכות, היו בונים מרפסת בעזרה ועליה היו עומדות הנשים ומשקיפות מלמעלה על הריקודים שהתנהלו למטה ברחבת העזרה (ראה בכ"ז שו"ת מכתב סופר ח"ב סימן א).

בית הכנסת "החורבה" עם שני החורבנות שלו מסמל יותר מכל בית כנסת אחר את בית המקדש שנבנה ונחרב פעמיים, וכעת נבנה בפעם השלישית. כולנו מצפים אפוא שיבוא מלך המשיח ויבנה את בית המקדש השלישי.

בעיר העתיקה בירושלים שוכן בית כנסת נוסף שמסמל יותר מכל את בית המקדש השלישי. בשנת 1858 התיישבו חסידי חב"ד בעיר העתיקה והקימו בית כנסת חב"די במקום. תחילה הם שכרו את המקום ואחרי שנים הם רכשו אותו. במשך הזמן הם בנו קומה נוספת ומאוחר יותר קיבל המקום את שמו: בית כנסת "צמח צדק".

לאחר מלחמת ששת הימים, כשנכנסו לעיר העתיקה, גילו שכל בתי הכנסת האחרים נחרבו, ואילו בית הכנסת "צמח צדק" נשאר עומד על תילו.

כעבור שנים אמר הרבי כי "בית הכנסת היחיד שנשאר שלם מכל בתי הכנסת בירושלים העתיקה, היחיד שנשארו כתליו וגגו שלמים מיום יסודו זהו בית הכנסת של הצ"צ. יש בו ענין זה שלא היה שום הפסק בבנינו מאז הווסדו, שענין זה קשור עם העדר השינוי וענין הנצחיות, כפי שהוא במקדש מעט שזהו כדוגמת העדר השינוי והנצחיות שבבית המקדש השלישי" (התוועדות י"ב ניסן תשמ"א, 'שיחות קודש' תשמ"א כרך ג עמ' 141).

אם בית הכנסת ה"חורבה" מזכיר לנו את חורבן בתי המקדש, הרי שבית הכנסת "צמח צדק" מסמל יותר מכל את בית המקדש השלישי שהוא יהיה בית שלם ונצחי במהרה בימינו ממש.

פרוייקט בחסות "משרד השלוחים"

הדברים על אחריות הכותב בלבד